
ΕΝΕΠΙΓΡΑΦΑ «ΕΜΠΡΟΣΤΑΛΙΑ ΑΓΙΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ»
ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΩΝΙΚΗ ΜΟΝΗ ΖΩΓΡΑΦΟΥ¹

Το Άγιον Όρος αποτελεί μία από τις πλέον αξιόλογες παρακαταθήκες εκκλησιαστικών χρυσοκέντητων κειμηλίων, βυζαντινών και κυρίως μεταβυζαντινών, αφού στα σκευοφυλάκια των μονών φυλάσσεται επιμελώς πλήθος αριστουργημάτων της χρυσοκεντητικής τέχνης². Πρόκειται για πολύτιμα έργα κεντητικής – χρυσοκέντητα, αργυροκέντητα, συρματέινα–, που προορίζονταν είτε για να κοσμήσουν το ιερό βήμα και παράλληλα να εξυπηρετήσουν τις τελετουργικές ανάγκες του ναού μαζί με τα άλλα ιερά σκεύη του ή για να χρησιμεύσουν για τις βαρύτερες συνήθως, ενδυμασίες των κληρικών. Κατ' αυτόν τον τρόπο τα εκκλησιαστικά υφάσματα χωρίζονται σε λειτουργικά, ιερατικά και διακοσμητικά³ στα οποία περιλαμβάνονται και οι ποδέες⁴.

Τα εκκλησιαστικά χρυσοκεντήματα, εκτός από εξαιρετα αντικείμενα τέχνης με υψηλό δογματικό και λειτουργικό περιεχόμενο, αποτελούν ταυτόχρονα και πολύτιμα ιστορικά τεκμήρια, όταν εμπεριέχουν επιγραφές, αναφερόμενες στους δωρητές, τους κεντητές, τον χρόνο και τον τόπο εκτέλεσής τους⁵.

1. Οι επιγραφές των κειμηλίων αποτελούν μέρος της διδακτορικής διατριβής που εκπονεί ο υπογράφων με θέμα: *Επιγραφικά μνημεία της αγιορειτικής Μονής Ζωγράφου*. Ευχαριστώ τον προϊστάμενο της 10ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων κ. Ιωάννη Ταβλάκη για την παραχώρηση της άδειας μελέτης και δημοσίευσης των κειμηλίων. Η περίληψη της μελέτης οφείλεται στον φίλο και συνάδελφο, αρχαιολόγο-ιστορικό τέχνης Νίκο Σιώμκο, στον οποίο εκφράζω και από εδώ τις θερμές μου ευχαριστίες.

2. Τα τελευταία χρόνια γίνεται μια πιο συστηματική καταγραφή των χρυσοκέντητων κειμηλίων των αθωνικών μονών, από την οποία προκύπτουν νέα πολύτιμα στοιχεία για την ιστορία της χρυσοκεντητικής αλλά ταυτόχρονα και την ιστορία των αγιορειτικών μονών. Έχουν δημοσιευθεί μεμονωμένα κεντητά κειμήλια από πολλές αγιορειτικές μονές, συστηματική καταγραφή και παρουσίαση όμως έγινε στις μονές Βατοπαιδίου, Ιβήρων, Κουτλουμουσίου, Δοχειαρίου, Σίμωνος Πέτρας και Σταυρονικήτα.

3. Για την κατηγοριοποίηση των κεντητών βλ. Α. Χατζημιχάλης, «Τα χρυσοκλαβάρικα – συρματέινα – συρμακέσικα κεντήματα», *Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier à l'occasion du 25e anniversaire de leur arrivée en Grèce*, tome deuxième, Athènes 1956, σ. 448· Μ. Σ. Θεοχάρη, *Εκκλησιαστικά χρυσοκέντητα*, Αθήνα, εκδ. Αποστολική Διακονία της Ελλάδος, 1986, σσ. 14-30 (στο εξής: *Εκκλησιαστικά χρυσοκέντητα*).

4. Για τις ποδέες βλ. Α. Frolow, «La “Podea”, un tissu décoratif de l'Église byzantine», *Byzantion* 13 (1938) και Θεοχάρη, *Εκκλησιαστικά χρυσοκέντητα*, *ό.π.*, σσ. 28-29.

5. Σημαντικά στοιχεία αντλούμε από τις αφιερωματικές επιγραφές των κειμηλίων κεντητικής που

Οι γνώσεις μας για τη χρυσοκεντητική στα χρόνια της Τουρκοκρατίας είναι και περισσότερες και βεβαιότερες. Οι ειδικευμένοι χρυσοκεντητές, πραγματικοί καλλιτέχνες, μοιάζουν να εμπνέονται από την αγιογραφία και τις φορητές εικόνες⁶. Οι χρυσοκεντητές-συρμακέσηδες ήταν οργανωμένοι στο εσνάφι των τακεντζήδων⁷. Εσνάφια συρμακέσηδων υπήρχαν στα μεγάλα αστικά κέντρα της Κωνσταντινούπολης, της Τραπεζούντας, της Θεσσαλονίκης, της Αδριανούπολης και των Ιωαννίνων. Την ίδια περίοδο, σε ιδιαίτερο χώρο των μοναστηριακών συγκροτημάτων, στο «χρυσοραφείον» ή «ραπταρείον», συρμακέσηδες μοναχοί συνέχισαν την παράδοση της βυζαντινής χρυσοκεντητικής. Έργα ντόπιων εργαστηρίων, κεντημένα με υπομονή και δεξιοτεχνία από κελιώτες, κυρίως μοναχούς είχαμε στο Άγιον Όρος στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όπου υπάρχει αναβίωση της κεντητικής παραγωγής⁸.

Η ποδέα είναι λειτουργικό πέπλο που τοποθετείται ακριβώς κάτω από την εικόνα, ως είδος ποδιάς, σε ένδειξη σεβασμού προς το εικονιζόμενο πρόσωπο. Το πορφυρό ήταν το πιο συνηθισμένο χρώμα του μεταξωτού για την κατασκευή των ποδεών απ' όπου και η ονομασία «βλαττίον»⁹, αλλά και τα άλλα χρώματα που τις πλαισιώναν, δημιουργώντας χρωματικές αντιθέσεις. Στα κείμενα ονομάζονται επίσης *ποδηρες σκῆνος, κράσπεδον ή περὺγιον και ἔμπροσάλιον τῶν ἁγίων εἰκόνων*¹⁰. Το είδος αυτό των πέπλων ήταν πολύ διαδεδομένο στο Βυζάντιο, αποτελούσε μάλιστα αντικείμενο λατρείας στο οποίο αποδιδόταν και θαύματα¹¹. Κάθε ιστορημένη ποδέα προοριζόταν για μια ορισμένη εικόνα και αυτό φαίνεται από το εικονογραφικό θέμα αλλά και από τις αναθηματικές επιγραφές. Στις ποδέες κρέμονταν συχνά τάματα και εγκόλπια. Ο Ρώσος περιηγητής Βασίλειος Μπάρσκι, που επισκέφθηκε στα μέσα του 18ου αι. το Άγιον Όρος, αναφέρει ότι στη Μονή Ιβήρων

είναι εφάμιλλα των επιγραφών που συναντούμε σε άλλα κειμήλια. Μ. Θεοχάρη, «Αφιερωτικά επιγραφάι επί αμφίων του Άθω», *Θεολογία* 28 (1957) 452-456.

6. Θεοχάρη, *Εκκλησιαστικά χρυσοκέντητα*, *ό.π.*, σ. 5.

7. Από το τουρκικό *takim* που σημαίνει λειτουργικό σύνολο. Για τους τακεντζήδες βλ. Χατζημιχάλης, *ό.π.*, σ. 472.

8. Ένας από τους επώνυμους αγιορείτες τεχνίτες είναι ο μοναχός Καλλίνικος, κεντητής των αρχών του 17ου αι., που υπογράφει σε επιτάφιο της Ιεράς Μονής Δοχειαρίου [*Θησαυροί του Αγίου Όρους*, Κατάλογος Έκθεσης, Ιερά Κοινότης Αγίου Όρους, Θεσσαλονίκη, Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας, 1997, αρ. 11.28, σσ. 477-479 (Μ. Θεοχάρη) και Νικ. Ολυμπίου, «Χρυσοκέντητα άμφια», *Παρουσία Ιεράς Μονής Δοχειαρίου*, Άγιον Όρος 2001, σσ. 402-404] και σε ωραία πύλη της Ιεράς Μονής Κουτλουμουσίου (Μ. Θεοχάρη, «Υπογραφαί κεντητών επί αμφίων του Άθω», *ΕΕΒΣ* 32 (1963) 498-499). Του ιδίου καλλιτέχνη έργο μάλλον αποτελεί και η ωραία πύλη με την παράσταση της Γεννήσεως του Χριστού, του 1627, από την Ιερά Μονή Σίμωνος Πέτρως (Μ. Θεοχάρη, *Χρυσοκέντητα άμφια*, *Σμωινόπετρα – Άγιον Όρος*, Αθήνα 1991, σσ. 218-219).

9. *Βλαττί(ν)*, ύφασμα ή φόρεμα πολυτελές, συχνά κόκκινο, μεταξωτό. Εμμανουήλ Κριαράς, *Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας*, 1100-1669, τόμος Δ', Θεσσαλονίκη 1975, σ. 130.

10. Frolov, *ό.π.*, 461 κ.ε.: Κ. Ζωγράφου-Κορρέ, *Μεταβυζαντινή – Νεοελληνική εκκλησιαστική χρυσοκεντητική*, Αθήνα 1985, σσ. 101-105· Θεοχάρη, *Εκκλησιαστικά χρυσοκέντητα*, *ό.π.*, σ. 28.

11. Σπ. Λάμπρος, «Ο Μαρκιανός Κώδιξ 524», *Νέος Ελληνομνημών* 1911, σ. 35, αρ.70, στιχ. 13-14· Θεοχάρη, *Εκκλησιαστικά χρυσοκέντητα*, *ό.π.*, σ. 28.

η εικόνα της Πορταΐτισσας φέρει¹²: «μεγάλη ποδέα, γεμάτη διάφορα πολύτιμα αφιερώματα από ευσεβείς χριστιανούς, μικρές εικονίτσες και χρυσοκέντητα επιτραχήλια». Στις παλαιότερες ποδέες τα θέματα ήταν γεωμετρικά ή φυτικά, αργότερα όμως προέρχονταν από την εικονογραφία της εικόνας. Άλλωστε υπάρχει συνήθως η σχέση περιεχομένου και σχήματος ανάμεσα στη ζωραφισμένη εικόνα και την κεντημένη της ποδέας.

Κατά την Τουρκοκρατία μεγάλοι ευεργέτες των αγιορειτικών μονών υπήρξαν οι ορθόδοξοι πρίγκιπες των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών¹³. Η Ορθοδοξία που στερέθηκε τους νόμιμους προστάτες της θα βρει καταφύγιο, βοήθεια και στήριγμα κυρίως στους παραδουνάβιους πρίγκιπες και στους ρώσους τσάρους. Οι βοεβόδες γίνονται τώρα οι νέοι κτήτορες των μονών, επισκευάζουν και καλλωπίζουν κτίρια, αποπληρώνουν τους φόρους, αφιερώνουν εικόνες, ιερά σκεύη, λειψανοθήκες, πολυτελή άμφια, χειρόγραφα και βιβλία, αλλά το κυριότερο, προσοδοφόρα μετόχια¹⁴. Όλα αυτά παραχωρούνται ή προσφέρονται υπό τον όρο ότι το όνομά τους, όπως εκείνο των κτητόρων-ιδρυτών, θα γράφεται στην προσκομιδή και στο μέγα συνοδικό κατά τη διάρκεια της ζωής τους, ενώ μετά τον θάνατό τους θα μνημονεύονται με κόλλυβα και λειτουργίες, όπως ήταν το έθιμο για τους ορθόδοξους αυτοκράτορες.

Στο πλαίσιο μιας πολιτικής αυτοκρατορικού τύπου, που αποσκοπούσε στην ανασύσταση σε συμβολικές μορφές της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας υπό τον εκκλησιαστικό μανδύα του Οικουμενικού Πατριαρχείου και του Αγίου Όρους, οι Μολδοβλάχοι βοεβόδες, αλλά και αξιωματούχοι, ακόμα και υψηλόβαθμοι ιεράρχες με πολιτικές φιλοδοξίες, ενίσχυναν ποικιλοτρόπως τα αγιορείτικα μοναστήρια¹⁵.

Την ίδια περίοδο, με τις ευλογίες των βοεβόδων, οι πιο διακεκριμένοι αγιορείτες μοναχοί έπαιρναν μέρος στη «ζητεία» και έφεραν μαζί τους από το Άγιον

12. Г. Барский. Путешествие къ святым местам в Европе, Азии и Афонъ находящимся, предпринятое въ 1723 и оконченное въ 1747 году. Изд. 6. СПб., 1819, т. II, с. 139.

13. Από πολύ νωρίς οι βοεβόδες των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών γίνονται αποδέκτες εγγράφων από τους αγιορείτες με έκκληση για οικονομική βοήθεια και όχι μόνο. Για τις σχέσεις των αγιορειτών με τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες βλ. το έργο του P. S. Năsturel, *Le Mont Athos et les Roumains*, Pont. Institutum Studiorum Orientalium, Roma 1986. Επίσης τις επιτομές εγγράφων που δημοσιεύει ο Φλορίν Μαρινέσκου, *Ρουμανικά έγγραφα του Αγίου Όρους. Αρχείο Ιεράς Μονής Ξηροποτάμου*, Αθήνα 1997 (στο εξής: *Ρουμανικά έγγραφα*, 1997)· ο ίδιος, *Ρουμανικά έγγραφα του Αγίου Όρους. Αρχείο Ιεράς Μονής Κουτλουμουσίου*, Αθήνα 1998, (στο εξής: *Ρουμανικά έγγραφα*, 1998)· ο ίδιος, *Ρουμανικά έγγραφα του Αγίου Όρους. Αρχείο Πρωτάτου*, Αθήνα 2001 (στο εξής: *Ρουμανικά έγγραφα*, 2001)· ο ίδιος, *Ρουμανικά έγγραφα του Αγίου Όρους. Αρχείο Ιεράς Μονής Αγίου Παύλου*, Αθήνα 2002 (στο εξής: *Ρουμανικά έγγραφα*, 2002).

14. Όλες σχεδόν οι μονές του Αγίου Όρους είχαν μικρά ή μεγάλα μετόχια (αστικές ή αγροτικές κτήσεις) στις δύο ηγεμονίες που τους εξασφάλιζαν αφενός μεν οικονομική ευρωστία, αφετέρου δε την οικουμενικότητα της Αθωνικής Πολιτείας.

15. Αναλαμβάνοντας το έργο τους ως νέοι κτήτορες και προστάτες των αθωνικών μονών, οι μολδοβλάχοι βοεβόδες προβάλλονταν ως νόμιμοι διάδοχοι της εξουσίας των «χριστιανών αυτοκρατόρων» της Ανατολής στους ορθόδοξους τουρκοκρατούμενους λαούς. Βλ. σχετ. D. Nastase, *L'héritage impérial byzantin dans l'art et l'histoire des pays roumains*, Μιλάνο, Fondation Européenne Dragan, 1976, σσ. 17-18, 24, 35-36.

Όρος στη Μολδαβία και Βλαχία ιερά λείψανα και κειμήλια, ενώ επέστρεφαν στις μονές τους με μεγάλα χρηματικά ποσά και άλλα πολύτιμα δώρα¹⁶.

Δύο από τα πολύτιμα αυτά δώρα αποτελούν και το αντικείμενο της παρούσας εργασίας. Πρόκειται για δύο χρυσοκέντητες ποδέες, διαστάσεων 195×135 εκ., από την Ιερά Μονή Ζωγράφου, που αποτελούν σύμφωνα με τις αφιερωματικές επιγραφές τους δωρεά του μολδαβού αξιωματούχου Νεκούλα Ρακοβίτσα (НЕКУЛА РЪΚΟΒИЦЪ)¹⁷. Τα χρυσοκέντητα αυτά κειμήλια ακόμη και σήμερα μιλούν εύγλωττα για την ευλάβεια και τη γενναιοδωρία των κατασκευαστών και δωρητών τους, ενώ παράλληλα η αγάπη των σημερινών πατέρων τα συντηρεί και τα προσέχει, διότι αποτελούν αληθινά αριστουργήματα κεντητικής τέχνης¹⁸.

Σήμερα οι δύο ποδέες χρησιμοποιούνται την ημέρα της εορτής του προστάτη της μονής αγίου Γεωργίου, κοσμώντας τις δεσποτικές εικόνες του τέμπλου του καθολικού¹⁹. Στην πρώτη από τις δύο ποδέες (εικ. 1) εικονίζεται, αριστερά ο άγιος Νικόλαος και δεξιά η Θεοτόκος Βρεφοκρατούσα, ενώ στη δεύτερη (εικ. 2), αριστερά ο Χριστός και δεξιά ο άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος. Η κάθε μία ποδέα αποτελείται από τέσσερα ραμμένα μεταξύ τους τμήματα, είναι κεντημένες σε πορφυρό βελούδο και στο πίσω μέρος τους είναι επιραμμένη κόκκινη βαμβακερή φόδρα.

Όπως έχει προαναφερθεί, στην πρώτη από τις δύο ποδέες παριστάνεται αριστερά ο άγιος Νικόλαος (εικ. 3) ολόσωμος κατά μέτωπο στην καθιερωμένη στάση των ιεραρχών, με τα ιερατικά του άμφια. Ο άγιος Νικόλαος εμφανίζεται να κρατά στο αριστερό του χέρι το ευαγγέλιο κλειστό και με το δεξί ευλογεί. Δεξιά εικονίζεται η Θεοτόκος (εικ. 4), που στέκεται όρθια και φέρει τον Χριστό πάνω στο στήθος της, στον τύπο της Κυριώτισσας²⁰. Το βάθος της σκηνης με τον άγιο Νικόλαο

16. Στα σκευοφυλάκια των αθωνικών μονών υπάρχει μεγάλος αριθμός από κειμήλια (εικόνες, αντικείμενα μικροτεχνίας, χρυσοκέντητα κ.ά.) τα οποία προέρχονται από ταξιδιώτες μοναχούς που χρημάτισαν οικονομοί ή πνευματικοί των μετοχιών τους στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Πλούσια είναι επίσης τα μεταβυζαντινά αρχεία των μονών από αφιερωτήρια έγγραφα που μνημονεύουν παραχωρήσεις κτημάτων και χρηματικών ποσών προς τις μονές.

17. Η οικογένεια Ρακοβίτσα ήταν μία από τις εξέχουσες των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών, μέλη της οποίας ανέβηκαν στον ηγεμονικό θρόνο της Μολδαβίας (Mihai Racovita 1703-1705, 1707-1709 και 1715-1726, Constantin Racovita 1749-1753 και 1756-1757) και στον ηγεμονικό θρόνο της Βλαχίας (Mihai Racovita 1730-1731 και 1741-1744, Constantin Racovita 1753-1756 και 1763-1764, Stefan Racovita 1764-1765).

18. Οφείλω να εκφράσω και εδώ την ευγνωμοσύνη μου και τις ευχαριστίες μου προς τον σεβαστό καθηγούμενο της Ιεράς Μονής Ζωγράφου, αρχιμανδρίτη Αμβρόσιο για τη θερμή φιλοξενία που μου προσέφερε. Θερμές ευχαριστίες οφείλω ιδιαίτερα στον γραμματέα της Μονής π. Αθανάσιο χωρίς τη βοήθεια και τη συμπαράσταση του οποίου η προσέγγιση του υλικού θα ήταν αδύνατη.

19. Κοσμούν επίσης τις δεσποτικές εικόνες του τέμπλου και κατά την εορτή της ανακομιδής των λειψάνων του Αγίου Γεωργίου (Ανάμνησις των εγκαινίων του εν Λύδδη Ναού του Αγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ήτοι της καταθέσεως του τιμίου σώματος αυτού).

20. Για τον τύπο της Θεοτόκου Κυριώτισσας βλ. M. Tatić-Djurić, «L'icône de la Kyriotissa», *Actes du XV Congrès international des études byzantines*, t. II, Athènes 1981, σσ. 759-786· Brigitte Pitarakis, «Un groupe de croix-reliquaires pectorales en bronze à décor en relief attribuable à Constantinople avec le Crucifié et la Vierge Kyriotissa», *Cahiers Archéologiques* 46 (1998) 81-102.

καταλαμβάνεται από τριάντα πέντε οκτώσημους αστέρες, ενώ αυτό με τη Θεοτόκο από τριάντα επτά αστέρες.

Στη δεύτερη ποδέα αριστερά εικονίζεται η μορφή του Χριστού (εικ. 5) που στο αριστερό του χέρι κρατά κλειστό κώδικα, ενώ με το δεξί ευλογεί. Δεξιά (εικ. 6) εικονίζεται σε στάση Δεήσεως η μορφή του αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, που είναι στραμμένη κατά τα τρία τέταρτα και διακρίνεται για την ελευθερία στις κινήσεις, τη φυσικότητα στη στάση του και την κινήσιμη πτυχολογία. Η ίδια φυσικότητα διακρίνει και τη μετωπική μορφή του Χριστού, που έχει το ένα σκέλος σταθερό και το άλλο άνετο. Το βάθος της σκηνης με τον Χριστό καταλαμβάνεται από σαράντα δύο αστέρες, ενώ αυτό με τον άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο από σαράντα πέντε αστέρες.

Οι ποδέες είναι δουλεμένες επάνω σε πορφυρό βελούδο με χρήση χρυσής και ασημένιας κλωστής στην απόδοση των ρούχων των μορφών και μεταξωτών κλωστών για τις λεπτομέρειες. Συγκεκριμένα στα κεντήματα κυριαρχεί το χρυσόνημα με το οποίο καλύπτονται τα μάτια των μορφών, οι φωτοστέφανοι (εικ. 7), οι αστέρες, τα ενδεικτικά των ονομάτων (εικ. 8), οι επιγραφές και το μεγαλύτερο τμήμα του φυτικού διακόσμου των πλαισίων (εικ. 9). Το αργυρόνημα διασπά ελάχιστα την εντύπωση της λάμπης του χρυσού και διακοσμεί το ωμοφόριο του αγίου Νικολάου (εικ. 10), το εσωτερικό ένδυμα της Θεοτόκου, τα περιγράμματα των φωτοστέφανων, τους εγγεγραμμένους σταυρούς των φωτοστέφανων του Χριστού και του Θείου Βρέφους (εικ. 11) και τους στήμονες των ανθέων (εικ. 12). Πολύχρωμες μεταξωτές κλωστές σε αποχρώσεις του γαλάζιου, βυσσινιού, πράσινου-λαδιού, ρόδινου, γκριζου και μαύρου χρησιμοποιούνται για τα περιγράμματα και τις πτυχές, ενώ στριμμένα με το χρυσό σύρμα κοσμούν τα εσωτερικά των ενδυμασιών, δημιουργώντας απαλές αντιθέσεις μέσα στο χρυσό βάθος. Μεταξωτές κλωστές χρησιμοποιούνται επίσης στη διακόσμηση των κωδίκων που κρατούν ο Χριστός (εικ. 13) και ο άγιος Νικόλαος (εικ. 14), καθώς επίσης και στα υποδήματα της Θεοτόκου και του αγίου Νικολάου. Χαρακτηριστικοί είναι οι με ερυθρό μετάξι κεντημένοι σταυροί στο ωμοφόριο και επιτραχήλιο του αγίου (εικ. 15). Τέλος λεπτό σιτόχρωμο μετάξι χρησιμοποιείται από τον κεντητή στην απόδοση της σάρκας την οποία υπογραμμίζουν σκληρά καστανά περιγράμματα. Η κόμη των μορφών του Χριστού και του αγίου Ιωάννη (εικ. 16) αποδίδεται με καστανό ανοιχτό, χωρίς αποχρώσεις, μετάξι και με το σκούρο καστανό, ελαφρά κυματιστό, περίγραμμα που με υποτυπώδη τρόπο δηλώνει το «βοστρυχωτόν» της κόμμωσης.

Οι μορφές πλαισιώνονται από φαρδιά χρυσοκεντημένη ταινία με πυκνό φυτικό διάκοσμο που αποτελείται από ανθικό πλοχμό και σχηματοποιημένους βλαστούς, άνθη και ρόδια (εικ. 17). Τα θαυμάσια αναπτυγμένα πλαίσια με την πυκνή συμβατική βλάστηση δηλώνουν την προσήλωση του καλλιτέχνη στο διακοσμητικό πνεύμα και την εξάρτηση του από δυτικά πρότυπα. Ως προς την ανθική διακόσμηση οι δύο ποδέες ακολουθούν τον επιτάφιο του ναού των Τριών Ιεραρχών στο Ιάσιο²¹ (εικ.

21. Ο επιτάφιος που χρονολογείται το 1638/39, σήμερα φυλάσσεται στο Εθνικό Μουσείο Τέχνης

18), τις δύο ποδέες, τη μία με την παράσταση του Ευαγγελισμού και την άλλη με την Ανάσταση, από τον ίδιο ναό²² (εικ. 19-20), καθώς επίσης τον επιτάφιο του μολδαβού βοεβόδα Βασιλείου Λούπου (1634-1653) από τη Μονή Βατοπεδίου²³ (εικ. 21). Ως προς την τεχνοτροπία, δεν έχουν τη λεπτότητα των κεμηλίων από το Ιάσιο, την τελειότητα του σχεδίου, τα εξιδανικευμένα χαρακτηριστικά και την αρμονία των χρωματικών διαβαθμίσεων.

Όσον αφορά την τεχνική χρησιμοποιούνται σχεδόν όλες οι γνωστές βελονιές για το ανάγλυφο κέντημα. Ο κεντητής ή η κεντήτρια μεταχειρίζεται την ορθή ρίζα, τις καμάρες, τα κοτσάκια, το καρφωτό, τα μπακλαδωτά, τη βερερική και την ίσια σπασμένη (εικ. 22-23).

Στα κεμήλια χρησιμοποιούνται πρώτης ποιότητας υλικά: άριστο χρυσόνημα και αργυρόνημα, καλά στριμμένα, στα ενδύματα, στους φωτοστέφανους, στα φυτικά κοσμήματα, στα γράμματα των επιγραφών και στα διακοσμητικά πλαίσια. Η άριστη εκτέλεση των χρυσοκεντημάτων και τα πολύτιμα υλικά αποδεικνύουν, για μια ακόμη φορά, ότι σε μια ακμάζουσα οικονομικά περιοχή με πλούσιους δωρητές, όπως ήταν η Μολδαβία, υπήρχαν αξιόλογα εργαστήρια χρυσοκεντητικής και δόκιμοι τεχνίτες²⁴. Τα παρουσιαζόμενα χειροτεχνήματα τεκμηριώνουν τη συνέχιση και παραπέρα εξέλιξη της χρυσοκεντητικής στους μετά την Άλωση χρόνους.

Όσον αφορά τη σχέση περιεχομένου και σχήματος ανάμεσα στις υφιστάμενες δεσποτικές εικόνες και τις κεντημένες των ποδέων, σημειώνουμε ότι υπάρχει ανατιστοιχία της μορφής του αγίου Νικολάου και της εικόνας που κοσμεί, του αγίου Γεωργίου. Από τις επιγραφές, οι οποίες αναλύονται παρακάτω, δεν γίνεται γνωστό εάν τα δύο χρυσοκέντητα έργα κατασκευάστηκαν για να κοσμήσουν τις εικόνες του καθολικού της Μονής, που κατασκευάστηκε το 1502 από τον Στέφανο τον Μέγα (1457-1504)²⁵. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι οι δύο ποδέες κεντήθηκαν

του Βουκουρεστίου. Βλ. σχετ. *Guide of the Gallery of the National Museum of Art of Romania*, Bucharest Romanian Medieval Art, 2002, σσ. 68-69.

22. Οι δύο ποδέες έργα και αυτές του 1638/39 φυλάσσονται στο Εθνικό Μουσείο Τέχνης του Βουκουρεστίου. Βλ. σχετ. Ζωγράφου-Κορρέ, *ό.π.*, σ. 103· *Cristiani d'Oriente, Spiritualita, Arte e potere nell'Europa post bizantina*, Κατάλογος Έκθεσης, (ed. Grigore Arbore Popescu), Μιλάνο, εκδ. Electa, 1999, σ. 336, αρ. 43-44, εικ. 43-44 (Anca Lazarescu)· *Guide of the Gallery of the National Museum of Art of Romania*, *ό.π.*, σσ. 68-69.

23. Ο επιτάφιος χρονολογείται το 1651/52 και φυλάσσεται στο σκευοφυλάκιο της Μονής Βατοπεδίου. Βλ. σχετ. *Θησαυροί του Αγίου Όρους*, *ό.π.*, σσ. 479-481, αρ. 11.29 (Μ. Θεοχάρη)· *Ιερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου, Παράδοση-Ιστορία-Τέχνη, Αγίων Όρους*, τ. Β', 1996, σσ. 424-427.

24. Για την παραγωγή κεντητών κεμηλίων στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες βλ. σχετ. Maria Ana Musicescu – Ana Dobjanschi, *La broderie roumaine ancienne*, Bucharest 1982.

25. Για τον μολδαβό ηγεμόνα Στέφανο ΣΤ' (1457-1504) και τις σχέσεις του με τη μονή Ζωγράφου βλ. Saint Nicholascu, *Din datiile lui Stefan cel Mare facute Manastirii Zografu de la Sfantul Munt Athos*, Bucharest 1938· Nasturel, *ό.π.*, σσ. 183-189· Ν. Α. Μερτζιμέκης, «Περί των κτητόρων του πύργου του αρσανά της αγιορειτικής μονής Ζωγράφου», *Βυζαντινά* 20 (1999) 331-341· Nikolaos A. Mertzimekis, «Za niakolko daritelski nadpisa ot XV vek na moldavskija voevoda Stefan VI Veliki v Svetogorskite manastiri Sveti Grigorij i Zograph» (στη βουλγαρική), *Studia Protobulgarica et Mediaevalia Europensia*, V čest na profesor Veselin Beševliev (Miscellany in honour of Veselin Beševliev), Veliko Târnovo 2003, σσ. 358-364· Florin Marinescu - Nikolaos A. Mertzimekis, «Ștefan cel Mare și Mănăstirea Zografu de la

το 1667, ενώ η κατασκευή του υφιστάμενου τέμπλου, τις εικόνες του οποίου κοσμούν, ολοκληρώθηκε το 1834²⁶. Το θέμα που προκύπτει όμως είναι ότι και το παλαιό καθολικό της μονής ήταν αφιερωμένο στον άγιο Γεώργιο και όχι στον άγιο Νικόλαο. Άρα το ερώτημα που τίθεται είναι, εάν τα δύο κειμήλια κατασκευάστηκαν για το καθολικό της μονής ή για κάποιο από τα δύο παρεκκλήσια προς τιμήν του αγίου Νικολάου²⁷. Η δεύτερη υπόθεση μάλλον απορρίπτεται, διότι τα δύο παρεκκλήσια είναι αφενός μεν μικρών διαστάσεων για να δεχτούν τα συγκεκριμένα κειμήλια, αφετέρου πολύ λιτά για να διακοσμούνται με δύο τόσο πολύτιμα έργα τέχνης.

Μία απλή εξήγηση στον προβληματισμό μας θα μπορούσε να δώσει η αγιορειτική συνήθεια που θέλει τη δεσποτική εικόνα του προστάτη αγίου δεξιά της εικόνας του Χριστού και όχι αριστερά της Θεοτόκου. Στην περίπτωση μας όμως και πάλι δεν έχουμε σε καμία από τις δύο ποδέες τη μορφή του προστάτη αγίου της Μονής, Γεωργίου. Μήπως λοιπόν απλώς ο συνονόματος άγιος του παραγγελιοδόχου-αφιερωτή Ρακοβίτσα, Νεκούλα (= Νικόλαος), πήρε τη θέση του προστάτη της μονής, αγίου Γεωργίου;

Πολύτιμα στοιχεία αντλούμε και από τις επιγραφές (εικ. 24, 25, 26) των εν λόγω κειμηλίων, οι οποίες είναι γραμμένες με κυριλλική γραφή στη ρουμανική γλώσσα με στοιχεία της παλαιοσλαβικής. Το ύψος των γραμμάτων των δύο επιγραφών κυμαίνεται από 2,5 έως 3,5 εκ. Η επιγραφή με τις μορφές του αγίου Νικολάου και της Θεοτόκου έχει ως εξής:

СТІННІ ЕЗІДІО

МР ⚡

+ КЗАЧ8 ТОРОА Л8Н Д8НЄЗ8Ѣ СЪСЦІІЄѢ 8 ЯФЪКЄ8АЄСТЕ ПОЛЕ НЄ8ЛІА
РЪКЄОЕНЦЪ ХАТМАН ДІН ЦАРЯ МОЛДОВЕИ ЛЯ МЪНЪ8ТІРЄ ЛЯ СФЕНТІА ГОРА
ЧЕ СЪКЄМЪ / З8ГРЯЄ8А Е Л(ЪТО) ЗРОЄ НОЄКЄ

σε μετάφραση αναφέρει²⁸:

Muntele Athos» (στη ρουμανική), *Ștefan cel Mare și Sfânt (1504-2004) – Atlet al Credinței Creștine*, Sfânta Mănăstire Poutna 2004, σσ. 179-186· Vlad Mischevca – Florin Marinescu – Nikolaos A. Mertzimekis, «Ștefan cel Mare – Protector al Mănăstirilor Athonite» (στη ρουμανική), *Analele Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova - Anuar Istorice 6*, Chișinău 2005, σσ. 69-81.

26. Η σχετική κυριλλική επιγραφή της ξυλόγλυπτης πόρτας αναφέρει σε μετάφραση: «Αυτή την πόρτα κατασκεύασε ο Μεγαλόσχημος Ιεράννημος το έτος 1839, το ίδιο έτος αποπερατώθηκε και το τέμπλο». Η επιγραφή παρουσιάστηκε σε ανακοίνωση στο 24ο Συμπόσιο της Χριστιανικής και Αρχαιολογικής Εταιρείας, για τα ξυλόγλυπτα της Μονής Ζωγράφου, βλ. Δημήτριος Α. Λιάκος – Νικόλαος Α. Μερτζιμέκης, «Δωρεές “...δι εξόδου και δαπάνης...” χριστιανών “...εκ πόλεων ρουσσούκ και καλόφερ...” στην Αθωνική Μονή Ζωγράφου», *24ο Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, Αθήνα 7-9 Μαΐου 2004, Πρόγραμμα και περιλήψεις εισηγήσεων και ανακοινώσεων*, Αθήνα 2004, σσ. 63-64.

27. Πρόκειται για το εξωκκλήσι του Αγίου Νικολάου που βρίσκεται εξωτερικά της μονής στην ανατολική πλευρά και το παρεκκλήσι του πύργου του αρσανά, που τιμάται στον ίδιο άγιο.

28. Οφείλω θερμές ευχαριστίες στον φίλο και συνάδελφο Φλορίν Μαρινέσκου για τις πολύτιμες πληροφορίες του, καθώς επίσης και στην καθηγήτρια της παλαιοβουλγαρικής του Πανεπιστημίου του Veliko Târnovo «Αγ. Κύριλλος και Μεθόδιος» κα Marija Spasova, για τις γλωσσολογικές παρατηρήσεις στη μετάφραση των επιγραφών.

«Με τη βοήθεια του Θεού, γνωστοποιείται ότι έκανε αυτές τις ποδέες ο Νεκούλα Ρακοβίτσα, χατμάνος του ηγεμόνα της Μολδαβίας, για τη Μονή του Αγίου Όρους που ονομάζεται Ζωγράφου τον Νοέμβριο του έτους 7175 (=1667)».

Από τα παραπάνω γίνεται γνωστό ότι οι ποδέες αυτές φιλοτεχνήθηκαν το έτος 1667 για τη Μονή Ζωγράφου, κατά παραγγελία του молδαβού αξιωματούχου (χατμάνου) Νεκούλα Ρακοβίτσα²⁹. Τα έργα είναι άγνωστου κατασκευαστή.

Μελετώντας τις δύο επιγραφές³⁰ εντοπίζει κανείς δύο μικρές διαφορές, οι οποίες όμως δεν διαφοροποιούν το νόημά τους. Πιο συγκεκριμένα από την επιγραφή της ποδέας με τις μορφές του Χριστού και του αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, λείπει η λέξη «ΝΟΕΒ», δηλαδή ο μήνας «Νοέμβριος». Επίσης, στην ίδια ποδέα το κείμενο της επιγραφής χωρίζεται από τελείες οι οποίες απουσιάζουν από την πρώτη. Τέλος θα πρέπει να σημειώσουμε ότι το κείμενο της πρώτης επιγραφής είναι κεντημένο (αναπτύσσετε) σε δύο στίχους, ενώ αυτό της δεύτερης σε ένα.

Το αφιερωματικό περιεχόμενο της επιγραφής εγείρει το ερώτημα για την ταυτότητα του προσώπου, του μνημονευόμενου ως δωρητή Νεκούλια Ρακοβίτσα κατά το έτος 1667. Ποιο κίνητρο θα έσπρωξε άραγε τον Μολδαβό αξιωματούχο να προσφέρει τις δύο ποδέες στη Μονή Ζωγράφου;

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να ανατρεξούμε στις ιστορικές σχέσεις της Μονής Ζωγράφου με τη χώρα της Μολδαβίας³¹ (ЗЕМЛИ МОЛДАВСКОИ) όπως αναφέρεται στα επίσημα έγγραφα, και να σημειώσουμε ότι ο εν λόγω Μολδαβός αξιωματούχος είναι γόνος παλαιάς ευγενούς οικογένειας της Μολδαβίας και συνδέεται άμεσα με τη Μονή και τα περιουσιακά της στοιχεία στα εδάφη του πριγκιπάτου. Συγκεκριμένα σημειώνουμε ότι τέσσερα χρόνια πριν τη δωρεά των δύο χρυσοκέντητων κεμηλίων στη Μονή, το 1663³², ο Νεκούλα Ρακοβίτσα ανακαινίζει τη Μονή του Αγίου Πνεύματος, γνωστή ως Ντόμπροβατς³³, που από το 1651 αποτελούσε μετόχι της Μονής Ζωγράφου.

29. Η δεύτερη επιγραφή έχει ως εξής:

IC XC

IC"Я

+ КЪАЧЪ ТОРОЛЪ ДЪН ДЪНЪЗЪБЪ · СЪСЦІІЕКЪ 8 ЯФЪКЪЗЪСЪТЕ ПОЛЪ · НЪКЪЛІА · РЪКОКІЦЪ · ХЯТМАНЪ · ДЪН ЦАРЯ МОЛДОКЪИ · ЛІА МЪНЪСТІРЕ · ЛІА СФЕНТІА ГОРА · ЧЕ СЪКЪМЪ · ЗЪГРЪКЪЛЪ КЪ Л(ЪТО) · ЗРОЪ

Σε μετάφραση:

«Με τη βοήθεια του Θεού, γνωστοποιείται ότι έκανε αυτές τις ποδέες ο Νεκούλα Ρακοβίτσα, χατμάνος του ηγεμόνα της Μολδαβίας, για τη Μονή του Αγίου Όρους που ονομάζεται Ζωγράφου το έτος 7175 (=1667)».

30. Οι δύο επιγραφές προκαλούν το γλωσσολογικό ενδιαφέρον, διότι αποτελούν πρωιμότερα δείγματα της ρουμανικής γλώσσας σε κείμενα που σώζονται στις αθωνικές μονές, στα οποία διακρίνει κανείς την εξέλιξη της γλώσσας και τις σχέσεις της με την παλαιοσλαβική.

31. Năsturel, *ό.π.*, σσ. 180-202.

32. Vasile Drăgut, *Dobrovăț*, București 1984, σ. 45.

33. Πα τη Μονή Dobrovăț, βλ. I. D. Stefanescu, «Les peintures du monastère de Dobrovăț», *Mélanges offerts à Charles Diehl*, t. II, Paris, 1930, σσ. 181-196· Voica Maria Puscasu, *Biserica Dobrovăț – date istorice*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1977, nr. 1-3, σσ. 159-174· της ίδιας, *Mănăstirea*

Ο Νεκούλα Ρακοβίτσα εμφανίζεται στα πολιτικά δρώμενα το 1651, όταν αναλαμβάνει το αξίωμα του Β' Ποστέλνικου στο πριγκιπάτο της Μολδαβίας. Από τότε και μέχρι το 1685 έχει μια ανοδική πορεία στην πολιτική ζωή του πριγκιπάτου. Συγκεκριμένα το 1658 γίνεται Μέγας Κόμισος³⁴, δύο χρόνια αργότερα, το 1660, Μέγας Σπαθάρης³⁵, το 1660-1661 Μέγας Ποστέλνικος³⁶, ενώ από το 1661 έως το 1671 είναι Μέγας Χατμάνος³⁷, αξιωματούχος δηλαδή επιφορτισμένος με τη διοίκηση του στρατού, αλλά και με πολιτικές, διοικητικές και δικαστικές εξουσίες. Με το αξίωμα αυτό αναφέρεται και στις δύο επιγραφές των κειμηλίων από τη Μονή Ζωγράφου. Ο ίδιος αξιωματούχος τη χρονιά που δωρίζει τις δύο ποδέες στη Μονή Ζωγράφου, υπογράφει σε έγγραφο που φυλάσσεται στο αρχείο της Ιεράς Κοινότητας, ως «χατμάνος και παρκαλάμπος της Σουτσεάβας»³⁸, δηλαδή διοικητής του φρουρίου της πόλης επί ηγεμονίας του βοεβόδα Ηλία Αλεξάνδρου (1666-1668). Τέλος από το 1674 έως το 1678 αναλαμβάνει το ανώτατο αξίωμα στη Μολδαβική Αυλή, αυτό του Μεγάλου Λογοθέτη, αξιωματούχου δηλαδή επιφορτισμένου με την επιτήρηση της Ηγεμονικής Καγκελαρίας και τη σύνταξη των χρυσόβουλων. Τα ίδια καθήκοντα ασκεί επίσης από το 1683 έως το 1685 χρονιά του θανάτου του³⁹.

Από τα προαναφερθέντα προκύπτει ότι ο εν λόγω αξιωματούχος έχει μια πορεία 34 ετών (1651-1685) στα πολιτικά δρώμενα της Μολδαβίας και μάλιστα σε μια δύσκολη περίοδο που οι βοεβόδες της εναλλάσσονται στον ηγεμονικό θρόνο πολύ συχνά. Σ' αυτό το χρονικό διάστημα που στον θρόνο της Μολδαβίας ανεβαίνουν ένδεκα διαφορετικοί βοεβόδες⁴⁰, ο Νεκούλα Ρακοβίτσα όχι μόνο δεν απομακρύνε-

Dobrovățului – date istorice, II, în Mitropolia Moldovei și Sucevei, 1978, nr. 5-6, ss. 521-534· Vasile Drăgut, *Dobrovăț*, București 1984· Mihai Gheorghiu, *Monasteries and Churches of Romania – Moldavia and Bukowina*, Bucharest 2005, ss. 30-32.

34. Κόμισος (ρουμ. comis), αξιωματούχος επιφορτισμένος στην αυλή του ηγεμόνα των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών με τη φύλαξη και τη φροντίδα του ηγεμονικού σταύλου.

35. Σπαθάρης (ρουμ. spatar), αξιωματούχος των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών επιφορτισμένος αρχικά με το να φέρει επάνω του το σπαθί και το σκήπτρο του ηγεμόνα, σύμβολα της εξουσίας. Αργότερα μετατράπηκε σε διοικητή ολόκληρου του στρατού ή μόνο του ιππικού.

36. Ποστέλνικος (ρουμ. postelnic), αρχικά αξιωματούχος των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών που πρόσφερε υπηρεσίες στον ηγεμόνα. Αργότερα ανέλαβε την αρμοδιότητα υποδοχής ξένων διπλωματών στον ηγεμόνα και εισαγωγής τους για ακρόαση. Ο Νεκούλα Ρακοβίτσα υπογράφει ως «μέγας ποστέλνικος» σε έγγραφο του 1661 που φυλάσσεται στο Ρουμανικό Αρχείο της αγιορειτικής Μονής Ξηροποτάμου, βλ. Μαρινέσκου, *Ρουμανικά έγγραφα*, 1997, *ό.π.*, αρ. 59, ss. 108-109.

37. Ως «χατμάνος» υπογράφει σε τρία έγγραφα που φυλάσσονται στα Ρουμάνικα Αρχεία της Ιεράς Κοινότητας (1669) και των αγιορειτικών Μονών Αγίου Παύλου (1664) και Ξηροποτάμου (1671), βλ. Μαρινέσκου, *Ρουμανικά έγγραφα*, 2001, *ό.π.*, σ. 90, αρ. 101· Μαρινέσκου, *Ρουμανικά έγγραφα*, 2002, *ό.π.*, σ. 74, αρ. 50, και Μαρινέσκου, *Ρουμανικά έγγραφα*, 1997, *ό.π.*, σ. 142, αρ. 122.

38. Μαρινέσκου, *Ρουμανικά έγγραφα*, 2001, *ό.π.*, ss. 80-81, αρ. 83. Με τον ίδιο τίτλο: «χατμάνος και παρκαλάμπος της Σουτσεάβας» υπογράφει και στις 19.11.1669 (Μαρινέσκου, *αυτ.*, ss. 90-91).

39. Σε έγγραφο με ημερομηνία 15 Μαΐου 1681, το οποίο φυλάσσεται στο Αρχαίο της Ιεράς Κοινότητας, ο Νικόλαος Ράκοβιτσα υπογράφει ως «πρώην μέγας βόρνικος της Κάτω Χώρας», βλ. σχετ. Μαρινέσκου, *ό.π.*, ss. 100-101, αρ. 123.

40. Στον μολδαβικό θρόνο ανεβαίνουν οι βοεβόδες: Vasile Lupu (1634-1653), Gheorghe I Ștefan (1653-1658), Gheorghe II Ghica (1658-1659), Constantin Șerban (1659), Ștefan Lupu (1659-1661), Eustratie Dabija (1661-1665), Gheorghe III Duka (1665-1666, 1668-1672 και 1678-1683), Pias

ται από τη θέση του, αλλά αντιθέτως προωθείται στην ιεραρχία του Μολδαβικού Ντιβανιού. Κατά τη διάρκεια όλων αυτών των ετών ο Μολδαβός αξιωματούχος καταλαμβάνει σταδιακά όλα τα ανώτατα αξιώματα στη Μολδαβική Αυλή.

Ο Νεκούλα Ρακοβίτσα πεθαίνει στις 8 Μαρτίου 1685 και ο τάφος του βρίσκεται στη Μονή του Dobronač, η οποία από τις 25 Μαρτίου 1651, με χρυσόβουλο του ηγεμόνα Βασιλείου Λούπου⁴¹, αποτελεί μετόχι της Μονής Ζωγράφου. Σημειώνουμε ότι πρώτος κτήτορας της Μονής του Dobronač ήταν ο μολδαβός ηγεμόνας Στέφανος ο Μέγας, με χρήματα του οποίου κτίζεται το 1503-1504⁴², ενώ από το 1529 έως το 1535 αγιογραφείται με χρήματα του γιου του Πέτρου Ράρες (1527-1538 και 1541-1546)⁴³ (εικ. 27). Τέλος ως τρίτος κτήτορας της Μονής αναφέρεται ο Νεκούλα Ρακοβίτσα ο οποίος το 1663 ανακαινίζει το καθολικό και άλλους χώρους της Μονής⁴⁴.

Οι Μολδαβοί ηγεμόνες και αξιωματούχοι αποδεικνύονται πράγματι νέοι κήτορες και ευεργέτες για τη Μονή Ζωγράφου, αφού για τέσσερις και πλέον αιώνες αποτελούν τους κύριους δωρητές και αφιερωτές της Μονής. Άλλωστε δεν είναι τυχαίο που οι ίδιοι ονομάζουν τη Μονή Ζωγράφου *Λαύρα της Μολδαβικής Χώρας*⁴⁵.

Καθώς η έρευνα βρίσκεται σε εξέλιξη, αναμένεται στο μέλλον η μελέτη των ρουμανικών αρχείων της Μονής Ζωγράφου, η οποία πιθανότατα θα διαφωτίσει περισσότερο το θέμα των κτητόρων της Μονής κατά την περίοδο της πρώιμης Τουρκοκρατίας, αλλά και τις σχέσεις της με τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Επίσης, η συστηματική δημοσίευση των χρυσοκέντητων κειμηλίων της Μονής θα αποτελέσει ασφαλώς σημαντική συμβολή στη συγγραφή της ιστορίας της, κυρίως της μεταβυζαντινής, αλλά και της ιστορίας της χρυσοκεντητικής τέχνης.

Alexandru (1666-1668), Stefan Petriceicu (1672-1674 και 1683-1684), Dumitrasco Cantacuzino (1673-1675 και 1684-1685) και Antonie Ruset (1675-1678).

41 W. Regel - E. Kurtz - B. Korablev, *Actes de l' Athos IV, Actes de Zographou*, Vizantijskij Vremennik, 13 (1907), Prilozenie 1 (ανατ. Άμστερνταμ 1969), σσ. 179-181.

42 Drăgut, *ό.π.*, σσ. 9-11.

43 Για τον τοιχογραφημένο διάκοσμο του καθολικού της Μονής βλ. Drăgut, *ό.π.*, σσ. 13-48.

44 Drăgut, *ό.π.*, σ. 45.

45 Γ. Τσιοράν, *Σχέσεις ρουμανικών χωρών μετά τον Άθω, και δη των μονών Κουτλουμουσίου, Λαύρας, Δοχειαρίου και Αγίου Παντελεήμονος ή των Ρώσων*, Αθήνα 1938, σ. 41 : ...οί δὲ Μολδαβοὶ Ἡγεμόνες μμούμενοι τῆς Οὐγγροβλαχίας, οἵτινες εἶχον «τὴν Λαύραν» τῶν εἰς τὸ Κουτλουμουσίον, ἀποκτῶσι διὰ τῆς Μονῆς Ζωγράφου «τὴν Λαύραν» τῆς Μολδαβικῆς Χώρας.

RÉSUMÉ

Nikolaos A. Mertzimekis«EMPROSTALIA DES ICÔNES SAINTES»
DU MONASTÈRE ATHONITE DE ZOGRAPHOU

Durant l'occupation ottomane, les princes orthodoxes des pays danubiens sont devenus les bienfaiteurs des monastères athonites. L'Orthodoxie, privée de ses protecteurs légaux, sera particulièrement défendue par les princes des pays danubiens. Les voïévodes deviennent les nouveaux fondateurs (*ktitores*) des monastères, car ils réparent et ornent des bâtiments, offrent des objets précieux et, surtout, leur attribuent des métoques profitables.

A la même période et avec l'accord des voïévodes, les moines les plus distingués du Mont Athos faisaient partie de la *zêteia*. Pour leur voyage, en Moldavie et en Valachie, ils apportaient avec eux des saintes reliques et des objets précieux du Mont Athos et ils retournaient à leurs monastères chargés d'importantes sommes d'argent et d'autres cadeaux précieux.

Deux de ces donations précieuses, constituent l'objet de cette étude. Il s'agit de deux *podées* brodées du monastère de Zographou, qui, d'après leurs inscriptions dédicatoires, ont été offertes au monastère par le dignitaire moldave Necoula Racovitsa.

Les inscriptions sus mentionnées, écrites en cyrillique et portant des éléments du vieux slavon, nous fournissent d'importantes informations.

Les souverains moldaves et dignitaires deviennent en effet les nouveaux fondateurs et bienfaiteurs de Zographou, puisque, pour plus de quatre siècles, ils constituaient les donateurs principaux du monastère. D'ailleurs, ce n'est pas un hasard qu'ils appellent le monastère de Zographou «Laure de pays moldave».